

Operacija Bagration

Mijalić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:471783>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

ANTE MIJALIĆ

2019.

ZAVRŠNI RAD

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

ANTE MIJALIĆ

OPERACIJA BAGRATION

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U
ZAGREBU HRVATSKI
STUDIJI ODSJEK ZA
POVIJEST I
SOCIOLOGIJU

ANTE MIJALIĆ

OPERACIJA BAGRATION

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Stjepan Ćosić

Sumentor : mag. educ. hist. Mijo Beljo

Zagreb, 2019

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Od Barbarosse do Bagrationa	2
3. Pripreme za operaciju	5
3.1. Crvena armija	5
3.1.1. Brojno stanje i materijalni resursi	5
3.1.2. Zapovjedna struktura	6
3.2. Wehrmacht	6
3.2.1. Brojno stanje i materijalni resursi	6
3.2.2. Zapovjedna struktura	8
4. Operacija Bagration	8
4.1. Borbe na sjeveru	8
4.2. Proboj u centru	9
4.3. Proboj na jugu	9
4.4. Borba za oslobođenje Minska	10
4.5. Daljnje napredovanje prema zapadu	11
5. Posljedice operacije	12
6. Zaključak	13
7. Popis literature	15

1. Uvod

Drugi svjetski rat je po svojoj važnosti, opsegu i karakteru ostao upamćen kao totalni rat u kojem su se sukobljene strane iscrpljivale do uništenja. Razmjeri rata kojeg zovemo svjetskim ostali su najvidljiviji na istočnoj fronti gdje su snage odmjerila dva suprotstavljena giganta. Treći Reich i Sovjetski savez našli su se u borbi koja će odlučiti sudbinu pola europskog kontinenta i odrediti novu konstelaciju svjetskih snaga unutar sljedećih pola stoljeća. Od lipnja 1941. trajao je rat na istoku koji je sve više konzumirao ekonomske, materijalne i ponajviše ljudske resurse zaraćenih strana. Nakon inicijalnih uspjeha njemačkog Wehrmachta u operaciji Barbarossa i masovnog okruženjem sovjetskih divizija oko Bialystoka, Minska, Smolenska, Kijeva, Vyazme i Bryanska te pokušaja njemačkih snaga da zauzmu Moskvu, došlo je do sovjetske ofanzive kojom su Nijemci odbačeni od glavnog grada Sovjetskog saveza. Usljedila je velika sovjetska ofanziva po čitavom frontu koja je propala i predala inicijativu Nijemcima koji su novu ljetnu operaciju započeli u srpnju 1942. kada je nestašica nafte natjerala Hitlera i njemačku vrhovnu komandu da novu ofanzivu pokrenu prema Kavkazu i naftnim poljima oko Majkopa i Bakua. Umjesto velikih okruženja ovoga puta sovjetska Crvena armija se uspjela povući sa većinom snaga dok se kretala preko rijeke Don. Ubrzo su Nijemci stigli do Staljingrada na Volgi kojeg je trebalo brzo zauzeti kako bi se osigurao bok njemačkoj Armiji grupi A koja se kretala u smjeru naftnih polja. Umjesto brzog zauzimanja grada borba se odužila na 4 mjeseca krvavog urbanog ratovanja koji je konzumirao sve veći broj ljudi i opreme. Krajem 1942. i početkom 1943. Sovjeti su pokrenuli operaciju Uran koja je imala za cilj okruženje njemačke Šeste armije i Četvrte panzer armije u Staljingradu. Sovjetska ofanziva zaustavljena je tek kog Harkova gdje su Nijemci uspješnim protunapadom vratili Harkov pod svoju kontrolu. Usljedilo je zatišje na centralnoj bojišnici dok su se obje strane fokusirale na predstojeću bitku kod Kurska. Tijekom sovjetskog prodora formirala se izbočina oko Kurska koja je sadržavala velike sovjetske vojne formacije. Cilj njemačke operacije Citadela bilo je okružiti Sovjete unutar izbočine i vratiti inicijativu na svoju stranu. Dok su se Nijemci pripremali za napad Sovjeti su se ukopali i zadržali njemački napad koji je morao stati zbog nedostatka rezervi i savezničkog iskrcavanja na Siciliji. Tijekom ljeta, jeseni i zime 1943. Sovjeti su oslobodili većinu Ukrajine, Kijev te su izbili na granicu Rumunjske. Unatoč tim uspjesima njemačka Armija grupa centar uspješno je odbacila nekoliko sovjetskih napada tijekom zime. Formirao se tzv. "bjeloruski balkon" koji je sprječavao sovjetski prodor u Poljsku i

nadalje u Njemačku. U prvim mjesecima 1944. sovjetska vrhovna komanda (STAVKA) donijela je odluku o pripremi velike sovjetske ljetne ofanzive. Velike količine ljudstva, artiljerije, oklopa i logističke opreme alocirano je na centralni dio fronte u pripremi operacije Bagration. Cilj operacije je bio ni manje ni više nego uništenje njemačke Armije grupe centar što bi omogućilo sovjetskoj vojsci daljnji prodor u Poljsku, a zatim i u Njemačku. Ovaj rad osvrnut će se na tu operaciju koja je značajno oslabila njemačke vojne potencijale na istoku i omogućila sovjetsku ekspanziju u srce Europe. U prvom dijelu rada navest ću prethodne bitke na centralnoj bojišnici od početka sovjetsko-njemačkog rata i način na koji su one utjecale na formiranje stanja na bojišnici pred operaciju Bagration. U drugom dijelu pisat ću o pripremama za operaciju i navest ću vojne resurse kojima su raspolagale obje strane. Treći dio posvetit ću samoj operaciji Bagration te ću navesti ključne smjerove sovjetskog prodora. U četvrtom i završnom dijelu rada bi naveo posljedice, što je operacija značila u kontekstu čitavog rata i kakva je njena važnost.

2. Od Barbarosse do Bagrationa

Kako bismo stavili sovjetsku ljetnu ofanzivu u kontekst rata na istoku moramo objasniti kako je došlo do formiranja “bjeloruskog balkona” i koje su bitke dovele do njegovog formiranja. Za razumijevanje operacije i njezine strateške i taktičke implementacije usredotočiti ćemo se na njemačku Armiju grupu centar i sovjetske formacije koje su stajale nasuprot nje. Prema navodima Baxtera, tijekom ljeta 1941. njemačka Armija grupa centar bila je najbolje opremljena i najjača njemačka formacija na istoku. Pod zapovjedništvom feldmaršala Fedora von Bocka zadala je sovjetskoj vojsci nekoliko početnih poraza koji su omogućili njemačko napredovanje u unutrašnjost Sovjetskog saveza.¹ Udarnu snagu njemačke Armije grupe centar činile su dvije panzer grupe pod zapovjedništvom Heinza Guderiana i Hermana Hotha. Tijekom početnih operacija te dvije formacije sudjelovale su u odsijecanju i okruženju sovjetskih armija zapadno od Bialystoka i Minska, a imale su ključnu ulogu i u zatvaranju obruča oko Smolenska i još važnije Kijeva gdje je Guderianov prodor prema jugu omogućio okruženje gotovo 700 000 sovjetskih vojnika uz uništenje golemog broja ratne tehnike. Tijekom listopada 1941. Armija grupa centar se pregrupirala i pripremala za završni prodor prema Moskvi poznatiji pod nazivom operacija Tajfun.

¹ BAXTER, Ian, *Operation Bagration*, 1.

Patrole njemačke Armije grupe centar stigle su pred Moskvu, međutim nisu imale dovoljno snage za konačan prodor prema gradu. Zbog arktičkih uvjeta i snažnog sovjetskog otpora Nijemci su zaustavljeni, a potom odbačeni od Moskve.² Nakon što je sovjetska ofanziva krajem 1941. i početkom 1942. zaustavljena, Armija grupa centar se konsolidirala. Prilikom konsolidacije formirala se izbočina poznatija kao rzhevska izbočina. Njemačka taktička prednost bila je posjedovanje grada Rzheva koji je bio središte željezničkog i cestovnog prometa na tom dijelu fronte. Sovjetska nastojanja da zauzmu Rzhev rezultirala su pokoljima koji su bitci dali nadimak rzhevska mesnica.

Unatoč tome tijekom ljeta i jeseni 1942. centralna bojišnica imala je sporednu ulogu. U to vrijeme njemačka Armija grupa jug se kretala prema Staljingradu i prema naftnim poljima na Kavkazu. Nemogućnost Nijemaca da okruže i unište veliki broj sovjetskih snaga zapadno od Dona i Volge omogućili su Sovjetima da drže grad nekoliko mjeseci unutar kojih su isplanirali dvije simultane operacije koje su trebale odbaciti Nijemce od Moskve i Staljingrada. Operacija Mars imala je za cilj okruženje i uništenje rzhevske izbočine, a operacija Uran imala je za cilj okruženje njemačke Šeste armije u Staljingradu. Operacija Mars nije uspjela ostvariti svoje ciljeve zbog dobro utvrđenih obrambenih položaja, mogućnosti brzog transporta jedinica te pogodnog terena za obranu.³ Unatoč tome operacija je uspješno vezala ključne njemačke divizije koje su mogle pomoći prilikom pokušaja prodora prema Staljingradu. Kako su se snage njemačke Armije grupe jug povlačile sa Kavkaza i preko rijeke Don, Sovjeti su pokušali novi napad na centralnom frontu koji je također završio neuspjehom i velikim žrtvama.⁴

Tek nakon što je sovjetski prodor na jugu stavio rzhevsku izbočinu u nezavidnu situaciju Nijemci su se odlučili povući iz Rzheva i pritom uništiti sve što bi bilo od koristi neprijatelju. Armija grupa centar uspjela je zadržati inicijativu sve do nakon bitke kod Kurska u kojoj je Armija grupa centar predvođena Devetom armijom Waltera Modela trebala probiti sovjetsku frontu na sjeveru izbočine. Ovoga puta sovjetska obrambena linija bila je prejaka i njemačke snage nisu bile u stanju probiti se prema Kursku sa sjevera, a ni sa juga gdje se kod Prokhorovke razvila najveća tenkovska bitka do tada. Uz nemogućnost da se probiju, Nijemce je snašla i sovjetska protuofanziva nazvana operacija Kutuzov. Nakon nekoliko dana oslobođeni su Orel i Harkov, a

² Isto, 1.

³ Isto, 1.

⁴ Isto, 1.

sovjetska ofanziva nastavila se u centru gdje je Smolensk nakon dvije godine ponovno došao u sovjetske ruke.⁵ Sovjetske snage zaustavljene su kada su se približile močvarnom terenu Bjelorusije. Tijekom jeseni i zime 1943. pokušano je od strane Sovjeta nekoliko napada koji nisu uspjeli zbog dobro utvrđenog terena.⁶ Umjesto daljnjih pokušaja u centru sovjetski stratezi okrenuli su se prema Ukrajini i njezinom ekonomski bogatom istočnom dijelu. Dobro koordinirana ofanziva u listopadu 1943. dovela je Sovjete na Dnjepar gdje je nakon forsiranja istoimene rijeke odsječen Krim koji su njemačke i rumunjske snage nastojale bezuspješno braniti kao Sovjeti u 1941. i 1942. godini⁷ Sovjetski napad na sjeveru odsjekao je ključnu cestu prema Kijevu te je u prosincu 1943. grad pao u ruke Sovjeta.⁸ Nakon ovog uspjeha sovjetska zimska ofanziva se nastavila te je došlo do novog okruženja njemačkih snaga oko Korsuna gdje se određeni broj njemačkih jedinica uspio spasiti ali je sveopća situacija na jugu postajala sve očajnija za Nijemce.⁹

Oslobodivši Ukrajinu sovjetske snage izbile su na Karpate gdje su zaustavili ofanzivu. Prethodne strateške operacije formirale su situaciju na bojišnici koja je zahtijevala precizno planiranje i organiziranje sljedećeg koraka sa sovjetske strane. Sa prodorom u Ukrajinu formirao se tzv. „bjeloruski balkon“ koji je držala Armija grupa centar i svi prethodni pokušaji prodora u tom sektoru bili su zaustavljeni. Tijekom proljeća 1944. sovjetska vrhovna komanda započela je sa planiranjem masovne operacije koja bi obuhvaćala cijelu centralnu frontu u Bjelorusiji.¹⁰ Cilj operacije bio je uništenje njemačke Armije grupe centar i odsijecanje „bjeloruskog balkona“ te omogućavanje daljnjeg sovjetskog napredovanja u Poljsku i Njemačku. Planiranje operacije bilo je masovno i temeljito, a u sektor djelovanja dovedene su goleme količine ljudstva, artiljerije, oklopa i ostale ratne tehnike.

⁵ Isto, 1.

⁶ Isto, 1.

⁷ CITINO, Robert, *The Wehrmacht's last stand*, 43.

⁸ Isto, 45.

⁹ Isto, 46.

¹⁰ BAXTER, Ian, *op.cit.*, 1.

3. Pripreme za operaciju

3.1. Crvena armija

3.1.1. Brojčano stanje i materijalni resursi

Pred operaciju Bagration, sovjetska Crvena armija našla se u vrlo povoljnoj strateškoj poziciji. Unatoč velikim gubitcima prethodnih godina velike rezerve ljudi i resursa omogućile su sovjetskom vodstvu da iskoristi te resurse za daljnji nastavak sukoba. U totalnom ratu totalitarne države poput Trećeg Reicha i Sovjetskog saveza pokazale su se spremnima iskoristiti svaki potencijal na raspolaganju u cilju ostvarivanja konačne pobjede. Jedinice Crvene Armije uključene u operaciju Bagration bile su značajna sila. Četiri sovjetska fronta koja će sudjelovati u akciji sastojala su se od 118 pješačkih divizija, 8 tenkovskih i mehaniziranih korpusa, 6 konjičkih divizija, 13 artiljerijskih divizija i 14 zračnih obrambenih divizija. U tim formacijama našlo se otprilike 1 700 000 vojnika.¹¹ Važno je napomenuti da je sovjetska divizija značajno manja od njemačke te su se sastojale od 2500-4000 vojnika, a taj se broj prethodno Bagrationu nastojao povećati na 6000.¹² Glavna udarna igla sovjetske vojske bili su tenkovski korpusi koji su namijenjeni eksploataciji neprijateljske pozadine nakon proboja fronte. Važno je napomenuti veliku sovjetsku brojčanu prednost u broju tenkova i ostalog oklopa. Ostvarena je prednost u omjeru od 6:1 u broju sovjetskih oklopnih jedinica naspram Wehrmachtu. Najčešći sovjetski tenk u prvoj polovini 1944. i dalje je bio T-34-76 koji se lagano počeo zamjenjivati novim T-34-85 sa većom kupolom i većim kalibrom topa. Ovaj tenk je tenkovske obračune učinio manje jednostranim i mogao je parirati njemačkom Pantheru.¹³ Jedna od velikih prednosti koju je Crvena armija uživala bila je u artiljeriji. Nešto više od deset tisuća artiljerijskih haubica, preko dvije tisuće bacača raketa i preko jedanaest tisuća minobacača dovedeno je na odskočne pozicije prilikom pripreme napada.¹⁴ Još jedan segment u kojem su sovjetske snage dominirale bio je zračna superiornost. Uz preko dvije tisuće lovaca, tisuću sedamsto zrakoplova za potporu snagama na tlu (IL-2 Sturmovik) te preko tisuću srednjih taktičkih bombardera. Sovjetsko zrakoplovstvo imalo je prednost nad Luftwaffeom u omjeru 7:1. Sovjetske logističke i potporne jedinice također su imale

¹¹ ZALOGA, Steven, *Bagration 1944*, 27.

¹² *Isto*, 27-28.

¹³ *Isto*, 29.

¹⁴ *Isto*, 31.

važnu ulogu u predstojećem napadu.¹⁵ Konfiguracija bojišta zahtijevala je savršenu potpurnu strukturu koja će moći očistiti svaku prepreku. Partizanska potpora u pozadini neprijatelja bila je važna stavka koja se ne smije zanemariti. Pred operaciju Bagration Nijemci su izvršili veliku operaciju čišćenja partizanskih uporišta, no sabotaže i stalna ometanja njemačkog djelovanja su se nastavili i nakon što je glavnina organiziranog partizanskog djelovanja bila uklonjena.¹⁶ Još jedna bitna stavka sovjetske pripreme za Bagration bila je tzv. Maskirovka ili umijeće kamuflaže.¹⁷ Za razliku od proteklih godina u kojima se Crvena armija borila za sam opstanak i nije davala toliko pažnje umijeću kamuflaže, sada je postalo imperativno da njemački patrolni zrakoplovi ili radijski operateri ne saznaju za masovno gomilanje sovjetskih jedinica u tom sektoru. U tu svrhu izdane su naredbe za provođenje metoda kojima se nastoji prikriti kretanje snaga po danu poput radijske šutnje ili kretanja samo po noći. Sve ove prednosti u konačnici će dovesti Crvenu armiju od Vitebska i Bobruiska do Varšave u samo 3 mjeseca borbe.

3.1.2. Zapovjedna struktura

Većina sovjetskih snaga uključene u operaciju Bagration bile su grupirane u četiri fronta koje su trebale biti ekvivalent njemačkoj armiji grupi.¹⁸ Prvi baltički front (Bagramyan), Prvi bjeloruski front (Rokossovskiy), Drugi bjeloruski front (Zakharov) i Treći bjeloruski front (Chernyakovskiy).

3.2. Wehrmacht

3.2.1. Brojčano stanje i materijalni resursi

Njemačke jedinice u Bjelorusiji nisu izvršile dovoljnu pripremu nasuprot dobro organiziranoj i isplaniranoj sovjetskoj operaciji. Njemački stratezi nisu predvidjeli da će glavni sovjetski napad doći u Bjelorusiji, već su očekivali eksploataciju sovjetskog prodora prema Karpatima. U ljeto 1944. Armija grupa centar imala je mali broj tenkova i zrakoplova te je bila uglavnom pješačka formacija. Nestašica goriva i ostalih materijala u Reichu uzrokovali su demotorizaciju njemačke

¹⁵ Isto, 33.

¹⁶ Isto, 34.

¹⁷ ADAIR, Paul, *Hitler's Greatest Defeat*, 56.

¹⁸ ZALOGA, Steven, *op.cit*, 18.

vojske i njezino prestrojavanje u uglavnom pješačku vojsku. Pred operaciju Bagration, Armija grupa centar sastojala se od 34 pješačke divizije, 2 Luftwaffe pješačke divizije, 7 sigurnosnih divizija, 2 panzer grenadier divizije i 1 panzer divizije. U tim formacijama našlo se otprilike 400 000 vojnika i još 400 000 pomoćnog osoblja.¹⁹ Duljina fronte značila je da je svaka borbeno sposobna njemačka divizija raspoređena na samu frontu što je smanjilo broj rezervi koje se mogu koristiti prilikom neprijateljskog proboja na minimum. Kvaliteta njemačkih jedinica značajno je opala do ljeta 1944. godine. Veliki gubici primorali su Nijemce da regrutiraju pojedince koji nisu bili voljni boriti se za Hitlerovu Njemačku poput Poljaka, Volksdeutschera i Alzašana. Unatoč tome njemačko pješaštvo branilo je teško utvrđene položaje koje su opremali i pripremali prethodnih mjeseci.²⁰ Fortifikaciju njemačkih obrambenih linija pratilo je i povećanje u proizvodnji protutenkovskog oružja poput panzerfausta, iako je glavno protutenkovsko oružje i dalje Pak 40-75mm.²¹ Nedostatak oklopa uzrokovan je nedostatkom goriva, međutim njemačka proizvodnja tenkova lagano se povećavala tijekom 1943. i 1944. godine. Unatoč tome što je industrijski kapacitet Njemačke bio nadmoćan onom SSSR-a, favoriziranje kvalitete nad kvantitetom onemogućavalo je Nijemce u proizvodnji većeg broja standardiziranih tenkova u odnosu na Sovjete koji su u isto vrijeme proizveli značajno veći broj oklopnih vozila.²² Isto tako Njemačka industrija nije bila u potpunosti mobilizirana za rat sve do 1943. što je imalo negativne posljedice za ratni menadžment u duljem razdoblju. Tijekom ljeta 1944. Armija grupa centar imala je 553 tenka od kojih su 443 bili Stug III. čija je glavna uloga bila potpora pješadiji.²³ Broj oklopnih vozila povećan je nakon početka sovjetskog napada, međutim inicijalne snage relativno su se brzo istopile pred značajno snažnijim sovjetskim tenkovskim korpusima. Prema njemačkim izvorima broj artiljerijske municije nije bio dostatan za adekvatnu obranu dok sovjetski podaci procjenjuju 9500 njemačkih artiljerijskih topova u bjeloruskom sektoru. Zračnu podršku davala je Luftflotta 6 koja je brojala preko 800 zrakoplova. Od tih 800 zrakoplova njih 40 su bili lovci, stoga je sovjetska zračna dominacija nad nebom iznad bojišnice bila osigurana.²⁴

¹⁹ Isto, 22.

²⁰ Isto, 24.

²¹ Isto, 25.

²² Isto, 25.

²³ Isto, 26.

²⁴ Isto, 27.

3.2.2. Zapovjedna struktura

U ljeto 1944. njemačka se zapovjedna struktura na istočnom frontu sastojala od četiri armijske grupe: Armija grupa sjever (Lindemann), Armija grupa centar (Busch), Armija grupa sjeverna Ukrajina (Model) i Armija grupa južna Ukrajina (Schoener). U principu Armije grupe sastojale su se od nekoliko korpusa koji su se nadalje sastojali od nekoliko divizija.²⁵

4. Operacija Bagration

4.1. Borbe na sjeveru

Ujutro 22. lipnja 1944. masovna artiljerijska baraža obilježila je početak operacije Bagration. Sovjetske izviđačke jedinice prve su prešle liniju dok je još trajala artiljerijska baraža. Nakon dva sata artiljerijska priprema je prestala, a sovjetske pješačke jedinice i tenkovi krenuli su u napad. Sovjetski Prvi baltički i Treći bjeloruski front napali su sjeverozapadno i jugoistočno od Vitebska koji je bio jedan od glavnih inicijalnih ciljeva operacije. Treća panzer armija i četiri pješačke divizije koje su se našle unutar grada za vrijeme napada bile su zadužene za obranu grada na samom sjeveru bojišnice.²⁶ Ubrzo nakon napada sama situacija oko Vitebska postala je nemoguća za njemačke branitelje te je naređeno djelomično povlačenje kako bi se izbjeglo potpuno okruženje oko Vitebska. Dijelovi Treće panzer armije povukli su se pred žestinom sovjetskog udara te je postalo evidentno da sovjetske jedinice namjeravaju okružiti grad. Sovjetska zračna nadmoć i nepostojanje adekvatnih rezervi kod Armije grupe centar omogućilo je Crvenoj armiji brzi prodor kroz slabe točke njemačke obrane i okruženje Vitebska iz kojeg je nešto ranije naređen pokušaj proboja ali je jedna divizija ostala kako bi branila grad do posljednjeg čovjeka. Jedinice koje su se probile iz grada, a koje su bile dio njemačkog LIII (53) korpusa našle su se izolirane u neprijateljskoj pozadini, raštrkane u manje grupe i nemilosrdno neutralizirane od strane sovjetskih partizana. Oko 23 000 ljudi iz LIII korpusa odvedeno je u sovjetsko zarobljeništvo.²⁷

²⁵ Isto, 16.

²⁶ BAXTER, Ian, *op.cit.*, 12.

²⁷ Isto, 13.

4.2. Borbe u centru

Sovjetski napad u centru inicijalno je imao manje uspjeha nego na sjeveru.²⁸ Glavne borbe u tom sektoru odigravale su se oko autoceste Moskva-Minsk gdje je teren bio pogodan za tenkovske okršaje.²⁹ Do 25. lipnja njemačka obrana počela je slabjeti te se 11. gardijska armija uspjela probiti i sa svojim oklopnim elementima manevrirati iza neprijateljskih linija zauzevši Orzhu 27. lipnja.³⁰ Zauzevši grad Orzhu koja je bila ključno transportno središte u tom sektoru, sovjetska ofanziva ušla je u sljedeću fazu.³¹ Peta gardijska tenkovska armija iskoristila je proboj i krenula prema rijeci Berezini gdje ju je dočekala novopridošla Peta panzer divizija.³² Do 30. lipnja Berezina je prijeđena na više mjesta te su se počeli formirati sovjetski mostobrani koje Peta panzer divizija nije bila u stanju istjerati.³³ Pad Borisova 30. lipnja uklonio je posljednju prepreku sovjetskim jedinicama prema Minsku i rastvorio centar njemačkih linija.³⁴

4.3. Borbe na jugu

Prvoga dana borbe Sovjeti nisu imali puno uspjeha u probijanju neprijateljskih linija zbog močvarnog terena. Situacija se dramatično izmijenila 24. lipnja kada je ostvaren proboj sovjetske Treće armije 10 kilometara iza njemačkih linija.³⁵ Nijemci su ubrzo uvukli svoju taktičku rezervu u obliku Dvadesete panzer divizije ali se sovjetski proboj nastavio neprekinuto uključanjem Prvog gardijskog tenkovskog korpusa na južnoj liniji proboja.³⁶ Dvadesetoj panzer diviziji sada je naređeno da se okrene i suoči sa novonastalom prijetnjom, ali je ista zapela u močvarnom terenu i neadekvatnim logističkim uvjetima.³⁷ Nakon nekoliko okršaja sa glavninom sovjetskih formacija na jugu, njemačka Deveta armija našla se okružena u džepu oko Bobruiska i nakon nekoliko pokušaja proboja ostala izložena sovjetskom zračnom udaru koji je kao i svugdje drugdje po čitavom frontu imao katastrofalne posljedice na moral, borbenu spremnost i koheziju njemačkih

²⁸ ZALOGA, Steven, *op.cit*, 57.

²⁹ *Isto*, 56.

³⁰ *Isto*, 57.

³¹ *Isto*, 58.

³² *Isto*, 59.

³³ *Isto*, 60.

³⁴ *Isto*, 61.

³⁵ *Isto*, 61.

³⁶ *Isto*, 61-62.

³⁷ *Isto*, 62.

snaga.³⁸ Tijekom 27. lipnja Hitler je zamijenio zapovjednika Devete armije zbog nemogućnosti proboja, a sljedećeg dana je zamijenjen i zapovjednik cijele Armije grupe centar Feldmaršal Ernst Busch. Za novoga zapovjednika postavljen je Walter Model poznat i kao Fuhrerov vatrogasac jer je slan na najteže dijelove fronte gdje je situacija po njemačke snage bila očajna. Njegova osobna odanost Hitleru bila je neupitna kao i njegova politička afilijacija nacionalsocijalističkoj stranci. Bobruisk se kao glavni cilj operacije na jugu našao u potpunom okruženju od 27. lipnja te od tada traju naponi Sovjeta da zauzmu grad.³⁹ Grad je u konačnici pao 29. lipnja poslije dva dana borbi. Manji dio njemačkih jedinica uspio se izvući prema sjeverozapadu, ali važnost tog proboja gotovo je neznatna zbog novoga udara koji će zadesiti Armiju grupu centar na cijelom frontu. Nakon ovog uspjeha na jugu Rokossovskom je naređeno da sa svojim Prvim bjeloruskim frontom krene prema Minsku uz potporu Drugog bjeloruskog fronta koji je dolazio sa sjevera.⁴⁰

4.4. Borba za oslobođenje Minska

Nakon proboja u svim sektorima operacije, glavni cilj operacije Bagration bio je na horizontu. Minsk kao glavni grad Bjelorusije u njemačkim je rukama od prvih dana rata i njegovo je skoro oslobođenje imalo veliko simboličko značenje. Obranu grada činili su ostaci Devete armije čija je glavnina okružena kod Bobruiska i uz nju Peta panzer divizija. Sovjetski oklop približavao se gradu iz tri smjera te je došao u okršaj sa Nijemcima sjeverozapadno od Minska.⁴¹ Najteži okršaji vodili su se između Pete panzer divizije i Pete gardijske tenkovske armije radi zaštite njemačkih željezničkih linija koje su služile za evakuaciju administrativnog osoblja.⁴² Ubrzo su elementi Prvog i Trećeg bjeloruskog fronta zatvorili obruč zapadno od grada te je većina preostalih njemačkih jedinica raštrkana iza neprijateljskih linija. U početku su te jedinice zadržale koheziju ali su se u konačnici rasule te su postale lak plijen sovjetskim partizanima i regularnim jedinicama. Do 3. srpnja Minsk je pao u sovjetske ruke poslije tri godine okupacije.⁴³ Otprilike 30

³⁸ Isto, 62.

³⁹ Isto, 63.

⁴⁰ Isto, 64.

⁴¹ Isto, 68.

⁴² Isto, 69.

⁴³ Isto, 70.

njemačkih divizija izbačeno je iz stroja u ovom dijelu operacije što je ekvivalent od otprilike 300 000 ljudi od kojih je pola zarobljeno, dok su sovjetski gubitci otprilike bili duplo manji.⁴⁴ U dva tjedna od početka operacije sovjetske snage su zarobile i uništile većinu Armije grupe centar i zadale Nijemcima gubitke gore i od onih u Staljingradu što je natjeralo Nijemce da prerasporede svoje jedinice u skladu za nedostatnim gubitcima nanijetim u ovom dijelu operacije. U isto vrijeme kako se sovjetska ofanziva nastavljala, linija fronta se polako približavala staroj poljskoj granici.

4.5. Daljnje napredovanje prema zapadu

Unatoč umoru i polaganom nedostatku zaliha, sovjetska ofanziva je zbog kolapsa njemačke linije nastavljena prema Kaunasu, Bialystoku i Brest Litovsku. Novi zapovjednik Armije grupe centar, Walter Model nastojao je uspostaviti novu defanzivnu liniju između Vilnusa i gradića Baranovichi, ali usprkos otporu, rupa od 70 kilometara između Armije grupe centar i Armije grupe sjever bila je idealna za proboj sovjetskih formacija.⁴⁵ U sljedećim danima pali su Vilnius, Pinsk i Grodno, a pretpostavljena njemačka obrambena linija odavno je probijena kada je sovjetska vojska prešla rijeku Nieman, gdje je ofanziva stala kako bi se snage opskrbile i odmorile.⁴⁶ Sljedeća faza sovjetske ofanzive bila je usmjerena prema Armiji grupi sjeverna Ukrajina gdje je očekivan inicijalni napad, ali je sad ta formacija oslabljena kako bi se pokrile rupe nastale operacijom Bagration.⁴⁷ Napad je predvođen Prvim ukrajinskim frontom maršala Ivana Koneva koji je bio najbrojniji sovjetski front. Inicijalni napad prema Brodyu bio je veoma žestok te je grad ubrzo okružen.⁴⁸ Nakon što je Konev iskoristio svoje tenkovske rezerve, jedinice Crvene armije približile su se Lvovu i ubrzo je započela borba za sam grad. Tijekom 18. srpnja njemačke snage u sjevernoj Ukrajini našle su se pod žestokim napadom jedinica Prvog bjeloruskog fronta maršala Konstantina Rokossovskog, koji je pomeo njemačke jedinice i krenuo napredovati prema Lublinu, jednom od prominentnih poljskih gradova. Tijekom 20. srpnja pokušao je atentat na Adolfa Hitlera, koji je imao daljnji demoralizirajući efekt za njemačke vojnike na istoku i koji je uvjerio njemačku vojnu nomenklaturu da se rat bliži kraju.⁴⁹ Borbe oko Lvova bile su teške i sovjetske snage su uspjele

⁴⁴ Isto, 71.

⁴⁵ Isto, 72.

⁴⁶ Isto, 73.

⁴⁷ Isto, 74.

⁴⁸ Isto, 76.

⁴⁹ Isto, 77.

zauzeti grad tek nakon njemačkog povlačenja. Ovaj prodor omogućio je Sovjetima daljnje napredovanje prema Visli te je krajem srpnja 1944. Crvena armija došla na Vislu u predgrađe Varšave.⁵⁰ Ubrzo su Sovjeti prešli Vislu i uspostavili par ključnih mostobrana gdje su se ukopali i čekali gušenje varšavskog ustanka. Vidjevši da se Crvena armija približava gradu poljska Armija Krajowa započela je ustanak koji će trajati gotovo tri mjeseca i tijekom kojeg će Varšava kao jedan od najprosperitetnijih predratnih europskih gradova biti gotovo u potpunosti srušena sa zemljom. Politička nespremnost Staljina da pomogne poljskim ustanicima i svojim političkim protivnicima u poslijeratnom uređenju države odredila je tijek ustanka u kojem se njemačka vojska koja se našla u nezavidnom položaju pregrupirala i krenula u obračun sa ustanicima koji nisu bilo dobro naoružani niti opskrbljeni za dužu bitku unutar samoga grada.⁵¹ Ovaj incident bio je jedan od uzroka zahlađenja odnosa između Sovjeta i zapadnih saveznika.⁵²

5. Posljedice operacije

Operacija je svakako imala veliku ulogu u konačnom porazu njemačkih snaga na istoku. Gubitkom velikog broja ljudi i naoružanja, njemačka ratna mašina dovedena je do ruba propasti, a Sovjeti su dobili moralni poticaj i ohrabrenje za daljnje napredovanje. Kod Staljingrada ratna sreća se okrenula u korist Sovjeta. Kod Kurska Wehrmacht je izgubio inicijativu na istočnom frontu, a operacijom Bagration otklonjena je svaka sumnja u pobjednika na istoku. Između 25 i 30 njemačkih divizija uništeno je u operaciji Bagration, što je ekvivalent od oko 300 000 ljudi od kojih je 150 000 ušlo u zarobljeništvo. U znak spomenutog uspjeha 17. srpnja Sovjeti su organizirali paradu u Moskvi na kojoj su promarširali 57 000 njemačkih zarobljenika kako bi pokazali na što je spala moćna njemačka vojska. S druge strane Sovjetske žrtve procijenjene su na otprilike 178 000 ljudi. Vakuum nastao uništenjem Armije grupe centar omogućio je Sovjetima provođenje daljnjih operacija i konačno izbijanje na Vislu u kolovozu 1944. godine.⁵³ Također je pokrenut napad protiv Armije grupe sjever u rujnu koji će potisnuti njemačke snage u Istočnu Prusku i stvoriti džep njemačkih snaga oko Courlanda koji će izdržati sve do kraja rata. Dok se vršila njemačka konsolidacija na Visli, Sovjeti su krenuli sa planiranjem novih ofanziva na jugu

⁵⁰ Isto, 80.

⁵¹ Isto, 81.

⁵² Isto, 82.

⁵³ BAXTER, Ian. *op.cit.*, 107.

koje će imati drastične političke posljedice. Uvidjevši da je rat pri kraju Rumunjska i Bugarska ubrzo su se okrenuli protiv svojih dojučerašnjih saveznika i objavili rat Njemačkoj. Suočeni sa potpunim kolapsom fronte, Nijemci su bili prisiljeni na povlačenje iz Grčke i Jugoslavije dok se fronta sve brže približavala Reichu. U siječnju 1945. krenula je konačna ofanziva prema Berlinu. Varšava je oslobođena u siječnju 1945. u novoj sovjetskoj ofanzivi koja je dovela Crvenu armiju od Visle do Odra. U toj ofanzivi Sovjeti su zauzeli industrijski vitalne dijelove u Šleskoj koji su nakon Ruhra bili glavni njemački izvor ratnog materijala i sirovina. Nakon tog poraza postalo je očito da se rat približava svom konačnom raspletu. Tijekom proljeća 1945. sovjetske snage očistile su područje Pomeranije na sjeveru i Šleske na jugu te su se pripremale za konačan napad prema Berlinu. Koordinacijom četiri sovjetska fronta grad je okružen i odsječen od ostatka Reicha i od zapadnih saveznika koji su neometano prodirali sa zapada. Nakon dva tjedna teških borbi u gradu, sovjetska vojska zauzela je većinu grada i konačno prisilila Nijemce na bezuvjetnu predaju. Hitler se ubio u svom bunkeru prije potpisivanja predaje 30. travnja, a sama kapitulacija službeno je potpisana 9. svibnja. Završio je rat u Europi dok se rat na Dalekom istoku nastavio još do kolovoza kada je atomska bomba bačena na Hirošimu i Nagasaki nakon čega su se i Japanci predali. Konačno je završio rat koji je odnio najviše žrtava od svih ratova do tad i koji je potpuno promijenio globalnu konstelaciju snaga. Stare sile ostale su iscrpljene dvama ratovima koji su konzumirali njihove resurse i uzrokovali njihovo slabljenje. Dvije sile koje su izašle najjače iz rata sada će stati kao predvodnice svoga ideološkog poretka i započeti novo doba blokovske podjele koja će dominirati Europom i svijetom u sljedećih 45 godina.

6. Zaključak

Od početka rata između Sovjetskog saveza i Trećega Reicha, njemačka strana imala je prednost u kvaliteti koja im je omogućila početne pobjede u ratu. Masovni gubici Sovjeta u prvim mjesecima rata nadvladani su, ali neiskustvo sovjetskih generala i dalje je imalo negativnog utjecaja na borbenu učinkovitost Crvene armije na istočnom frontu. Kod Staljingrada naučeno je kako izvesti masovnu operaciju okruživanja u njemačkom stilu. Kod Kurska su Nijemci predali

inicijativu u ruke Sovjeta te više nisu pokušavali izvesti neku operaciju većih ofanzivnih razmjera. Do 1943. sovjetski gubitci poprimali su goleme proporcije, a okupirani teritorij u Ukrajini trebalo je vratiti kako bi se izbjegla glad. Zbog toga je operacija na jugu pokrenuta prije one u Bjelorusiji za koju se Crvena armija pripremala mjesecima i kao rezultat izvojevala možda i svoju najveću pobjedu na istočnom frontu. Dug je bio put Sovjeta od poraza do pobjede. Vojska koja se u panici i dezintegraciji povlačila kroz bjeloruske močvare, sada se vratila pobjedonosno i natjerala neprijatelja na istu onu paniku i rasulo kakvi su oni prošli 3 godine ranije. Što se Wehrmachta tiče, nemogućnost da završe rat unutar zadanih rokova za operaciju Barbarossa uzrokovalo je nestašicu resursa koja je bila izgledna još od početka sukoba sa Poljskom. Nestašica goriva i ostalih resursa ključnih za vođenje modernog rata uzrokovalo je demotorizaciju i demobilizaciju mobilnog dijela oružanih snaga koje su u ranijim godinama bile okosnica njemačkih uspjeha na zapadu i u operaciji Barbarossa. Kombinirana snaga svih svjetskih sila protiv Sila osovine polako je otupljivala sposobnost njemačke vojske da djelotvorno vodi rat kao u prijašnjim godinama. Luftwaffe je kao snaga koja je bila ključna za sve prijašnje njemačke pobjede postala sjena same sebe nakon ulaska SAD-a u rat i nakon što je većinu svojih lovaca morala prebaciti na zapad kako bi se zaštitila protiv savezničkog bombardiranja. To je sovjetskom zrakoplovstvu koje je u prošlosti decimirano u prvim danima rata na istoku, dalo odriježene ruke u operacijama tijekom zadnjih godina rata. Operacija Bagration pokazuje upravo tu polarnu različitost između ljeta 1941. i ljeta 1944 godine. Nakon višegodišnje ratne reorganizacije i višemilijunskih žrtava Crvena armija je u konačnici postala sila koja se može nositi sa Wehrmachtom, koja je naučila lekcije iz katastrofalnih poraza u prvim danima sukoba i u konačnici skupa sa zapadnim saveznicima značajno doprinijela u porazu snaga Sila osovine u Drugom svjetskom ratu.

7. Popis literature

- ADAIR, Paul. *Hitler's Greatest Defeat, The Collapse of Army Group Centre, June 1944*. Brockhampton Press, 1994.
- BAXTER, Ian. *Operation Bagration, The Destruction of Army Group Centre June-July 1944, A Photographic History*. Helion&Company, 2007.
- CITINO, Robert. *The Wehrmacht's Last Stand, The German Campaigns of 1944-1945*. The University Press of Kansas, 2017.
- ZALOGA, Steven. *Bagration 1944, The Destruction of Army Group Centre*. Oxford: Osprey Publishing, 1996.